

Politika starenja

Integracija i učešće starijih osoba u društvu

Izvod

Izvod iz Politike starenja
UNECE br. № 4
Novembar 2009

Obaveza br.2 Strategije UNECE o starenju: Obezbediti punu integraciju i učešće starijih osoba u društvu.

Ostvarivanje društva za osobe svih doba cilj je na koji su deklaracijom pristale Vlade u državama članicama Ekonomske komisije UN za Evropu. U tom cilju, integracija i učešće ostarelih članova u društvu jesu dva važna elementa. U ovom izvodu iz politike skicirane su glavne strategije za koje može da se smatra da povećavaju učešće starijih osoba u političkom i ekonomskom životu i poboljšavaju njihov pristup javnom prevozu, odgovarajućem stanovanju i kulturnim aktivnostima. U njemu se ističe značaj izbalansiranih međugeneracijskih odnosa na osnovu međusobnog poštovanja. Treba uložiti napor da se smanje predrasude prema starosti. Treba koristiti potencijal volontera – kako u pružanju podrške starijim generacijama tako i od same starije generacije.

Sadržaj

Integracija i učešće	2
Pitanje.....	2
Koncept.....	2
Funkcionalna integracija.....	3
Društvena participacija	3
Politička participacija.....	4
Ekonomska participacija.....	5
Stariji kao potrošači	6
Infrastruktura	7
Stanovanje	7
Prevoz	8
Kultura.....	8
Komunikacija	9
Međugeneracijski odnos.....	9
Destigmatizacija	9
Volonterski i rad u zajednici	9
Medjugeneracijska saradnja.....	10
Bibliografija	11
Kontrolna lista	12

Primeri dobre prakse

- Emeryt Fondacija penzionera u Poljskoj
- Nemačka nacionalna asocijacija seniorskih organizacija
- Kulturni život starijih osoba u Republici Češkoj
- Promocija pozitivnih stavova prema starenju među decom u Španiji
- Multigeneracijsko stanovanje u Nemačkoj

Izazovi

Ljudi žive sve duže i sve zdravije živote nego ikad pre i takođe, imaju potencijala da pružaju važne doprinose društvu i u svojoj starijoj dobi. Ali, istovremeno su starije osobe osetljive i na pojave socijalnog isključivanja, marginalizacije i diskriminacije.

Predložene Strategije

- Političko osnaživanje starijih osoba
- Promocija participacije starijih na tržištu rada
- Promocija doživotnog učenja i obuke starijih
- Prepoznavanje starijih kao potrošača sa specifičnim potrebama, interesima i preferencijama
- Obraćanje pažnje na specifične potrebe starijih u vezi sa stanovanjem, transportom i kulturnim aktivnostima
- Negovanje međugeneracijskih odnosa kroz pozitivno izveštavanje u medijima i sprovođenjem kampanja
- Promocija angažovanja starijih u civilnom sektoru i jačanje uloge volonterstva

Očekivani Rezultati

- Bolji kvalitet života starijih osoba
- Porast stepena socijalne kohezije u društvu u celini
- Ostvarivanje društva za osobe svih životnih doba

Integracija i participacija

Problematika

Starije osobe imaju sve više udela u ukupnom broju stanovnika sa udelom veoma starih (80 godina i više) koji se najbrže povećava. Istovremeno oni koji ulaze u starosno doba za odlazak u penziju su zdraviji i fizički spremniji bolje nego ikada ranije.

Sve duži očekivani životni vek i bolje zdravlje u starosti veliki su uspesi i predstavljaju potencijal u smislu radne snage, kvalifikacije i iskustva koje društva treba produktivno da iskoriste. Iskustvo sa „aktivnim starenjem“ pokazuje da starije osobe koje su integrisane u društvo vode Kvalitetniji život i žive duže u boljem zdravlju. Društvo treba da aktivnije uzme u razmatranje pitanje kako integrisati starije i obezbediti njihovu participaciju u kohezivnom društvu svih doba.

Istovremeno, ne treba samo posvetiti pažnju starima na račun mladih. Bez obzira na godine, svaka osoba treba da bude u mogućnosti da da doprinos društvu.

Koncept¹

Starija lica integrisana su u društvo na više načina. Ona su deo društvenih mreža prijatelja i porodice, aktivni u klubovima i asocijacijama, rade kao volonteri i ekonomski su aktivni. Međutim, starije osobe mogu biti u osetljivom položaju u smislu opasnosti od izolacije i isključivanja. Potencijalne prepreke za ravnopravno društveno učešće starijih uključuju siromaštvo, loše zdravlje, niski nivo obrazovanja, nedostatak prevoza, pristupa uslugama i diskriminacija po osnovu starosnog doba.

U tom kontekstu, dostizanje socijalne integracije, i participacije ima mnoge aspekte. Okuplja sve društvene grupe i pojedince u političkim, društvenim, kulturnim i ekonomskim strukturama društva tako da oni mogu da učestvuju u procesu odlučivanja o pitanjima koja ih se tiču. To traži uspostavljanje konsenzusa o tome da isključenje i izolacija treba da se svedu na najmanju meru i eliminišu, i da svi oni koji su u nepovoljnom položaju treba da dobiju pomoć od društva.

Socijalna integracija je proces izgradnje vrednosti, odnosa i institucija za društvu u kojem pojedinci, bez obzira na rasu, pol, uzrast, etničku pripadnost, jezik ili veroispovest, mogu u potpunosti da ostvaruju svoja prava i obaveze na ravnopravnoj osnovi sa drugima.

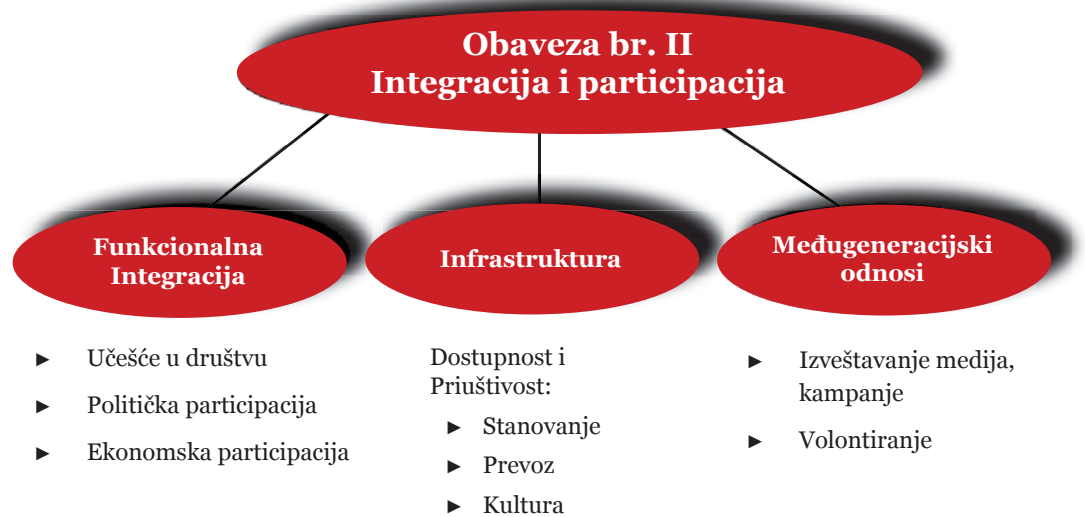
Svaka osoba treba da provede starost u sigurnosti i dostojanstvu i da bude u poziciji iz koje može da daje svoj doprinos društvu na najsmisleniji način. Takvo okruženje je u korenu stabilnih, bezbednih i pravednih društava gde svi članovi, uključujući one ugrožene, uživaju jednakost šansi.

Integracija i participacija stoga su tesno povezani sa konceptom socijalne kohezije, vitalnim elementom zdravog društva. On označava kapacitet društva da obezbedi blagostanje svojim pripadnicima, uz svođenje na najmanju meru razlika i izbegavanje polarizovanja i sukoba, a zahteva pospešivanje solidarnosti i reciprociteta među generacijama.

Obaveze staranja o drugome često su međugeneracijskog karaktera, pri čemu starije osobe vode brigu o unucima a mlađi odrasli neguju starije. Ima mnogo starijih i mlađih ljudi koji mogu da uče jedni od drugih. Takvi procesi na kraju pomognu da se shvati šta je to cilj ostvarivanja Društva za sva doba (Zelenev 2009.).

Da bi se ostvario ovaj cilj, konkretne akcije mogu da se preduzmu u tri šire oblasti: funkcionalna participacija, infrastruktura i međugeneracijski odnosi. Svaki od ovih biće naizmenično objašnjeni.

¹ Ovaj deo nastao je na osnovu teksta – S. Zeleneva, 2009. i dokumenta UNECE E/CN.5/2009/5.

Funkcionalna integracija

Društvena participacija

Funkcionalna integracija ima mnoge aspekte, i sastoji se iz društvene, političke i ekonomske participacije. Društvena participacija se tiče integracije starijih u društvene mreže porodice i prijatelja kao i njihove integracije u zajednice u kojima žive i u društvu u celini.

Starije osobe imaju važnu društvenu ulogu u pružanju pomoći svojoj deci, preuzimanju obaveza staranja, obavljanju kućnih poslova i radeći kao dobrovoljci u zajednici. Njihov doprinos u vidu davanja saveta i mudrosti mlađim generacijama i društvu u celini treba da se prizna.

Postoji opasnost da sa starenjem nivo socijalne integracije može da opada zbog funkcionalnih oštećenja (tj. oštećenog sluha, nižih nivoa pokretljivosti) zbog gubitka partnera ili preseljenja u ustanovu. Ako starije osobe postaju manje pokretne onda mogu biti manje sposobne da posete porodicu i prijatelje. Društveni kontakti koji su imali jake veze sa parnterstvom a zajednički interesi mogu da zamiru kada jedan od partnera umre. Gubitak partnera može da vodi depresiji i povlačenju iz zajednice. Preseljenje može da rezultira udaljavanjem od utvrđenih društvenih veza. Stoga olakšana društvena participacija jeste važan element celokupne strategije uspešne integracije.

Kod razvoja politike treba voditi računa da stari mogu da doživljavaju različite nivoe kontakta kao blagotvorne. Mogu imati različite potrebe za društvom ili vreme za sebe. Stoga se strategije moraju bazirati na individualnim potrebama i željama starih lica. Podrška treba da se pruži na način da se poveća autonomija ostarelih lica.

Stari treba da budu osnaženi za to da slede svoja interesovanja i hobije, na osnovu životnih dostignuća. Intervencije mogu da obuhvate ponudu širokog spektra aktivnosti koje se baziraju na grupi ili su osmišljene za tačno određene starosne grupe.

Angažovanost starijih osoba sa prijateljima i rođacima treba da bude olakšana kad god je to moguće. Praktične barijere kao što su teškoće u komunikaciji, troškovi prevoza treba da se prevaziđu. Volonteri vršnjaci mogu da imaju ulogu mentora za lakšu participaciju u društvenim aktivnostima. Uključivanje starijih osoba u fizičke aktivnosti ili aktivnosti kojima se poboljšava njihova ishrana ili mentalno zdravlje mogu da se pokažu kao dragocena sredstva za olakšavanje socijalne participacije.

Strategije koje ostarelima omogućavaju da ostanu kod kuće dokle god je to moguće mogu biti značajne jer im omogućavaju da ostanu integrisani u mreže koje su sami stvorili. Posebni programi treba da budu fokusirani na selo ili udaljene krajeve, u kojima ostareli mogu da budu izolovani, bez pristupa užoj porodici ili društvenoj ili infrastrukturi druge vrste.

EMERYT Fondacija penzionera u Poljskoj

Fondacija EMERYT je dobrotvorno društvo za penzionere. Osnovano je 1992. kao organizacija koja se sama izdržava s ciljem da olakša njihove aktivnosti i zagovara interese penzionera. Nudi čitavu lepezu aktivnosti starijim licima. Na primer, na projektu pod nazivom «Kako dobro voditi brigu o sopstvenom zdravlju», održavaju se edukativni sastanci na temu kao što su promena telesnih funkcija vezana za godine, ishranu, fizičku aktivnost, bolesti civilizacije i psihosocijalne aktivnosti penzionera. Organizuju se aktivnosti u sektoru turizma i rekreacije, na primer putovanja sa kulturnim i istorijskim obrazovnim programima. U klubu DAB («Hrast»), stara lica mogu da razgovaraju o tekućim kulturnim manifestacijama, ali i značajnim istorijskim događajima u njihovim biografijama. Ovakve diskusije odvijaju se u prijateljskoj atmosferi, u kojoj se služi čaj, kafa i keksi kako bi se «razbio led». Kroz diskusiju se stvara veća identifikacija sa grupom i njihovim mestom boravka.

Kroz jedan drugi projekt obezbeđuje se prevoz po povoljnim cenama za siromašne, starije ili bolesne osobe za potrebe zdravstvenog pregleda i konsultacija, za odlazak kod javnih organa ili u posetu prijateljima, odlazak u kupovinu. Osim toga, daje se mogućnost za nabavku invalidskih kolica ili pomoć volontera.

Seniorski Internet klub organizuje mogućnost korišćenja računara dva puta sedmično uz uputstva volontera koji je stručnjak za IT. Za sve usluge obično postoji velika potražnja, posebno za proširenje ekspertskih usluga i pomoć kod Interneta.

Izvor: Informacija data od Ministarstva rada i socijalne politike Poljske; <http://fundacija-emeryt.org>

Političko učešće

Neka starija lica mogu izabrati da budu aktivni u svetu politike. U vreme kada se kreiraju politike koje će pripremiti zemlje za izazove koje donosi starenje stanovništva, od ključnog je značaja da se oni koji su stvarno pogođeni integrišu u politički proces. I mlade i stare generacije treba da budu jednako osnažene za izražavanje svojih potreba i interesovanja.

Organizacije starih pružaju značajna sredstva za omogućavanje participacije preko zagovaranja određenih mišljenja, programa i sl. Na primer, AARP u SAD okuplja gotovo 40 miliona penzionera. Ciljevi ovog udruženja su unapređenje kvaliteta života penzionera preko informisanja i pružanja usluga u širokom spektru oblasti (www.aarp.org). Sindikati mogu takođe, za penzionisane radnike da budu politička platforma. Oni treba aktivno da se uključuju u rasprave o razvoju povoljnijih uslova na tržištu rada za ostvarivanje prava svih generacija da budu ekonomski aktivne tako što će biti angažovani na plaćenom poslu. Stoga, starije osobe treba da budu ravnopravno zastupljene u sindikatima, zajedno sa drugim starosnim grupama.

U zemljama Zajednice nezavisnih država, organizacije ratnih veterana imaju značajnu ulogu u zastupanju interesa starijih ljudi.

Međunarodne NVO kako što su HelpAge International, Međunarodni savez za starenje (IFA), Međunarodni savez udruženja za starije ljude (FIAPA) i drugi rade na promociji aktivnosti iz baze, uticaju na kreiranje politike, i obezbeđenju zastupljenosti starijih u lokalnim vlastima.

Snažno sredstvo zastupanja je u političkim partijama, gde stariji mogu direktno da utiču na političke programe, posebno kada se predstavljaju u Parlamentu. Na primer, Demokratska partija penzionera Slovenije zastupa interese starijih ljudi. Bila je član Vlade do 2008. i sada je u Parlamentu. I druge zemlje imaju ili su imale partije koje zastupaju interese starijih ljudi, u koje spadaju npr. i Ruska Federacija i Ukrajina.

Neke Vlade su ustanovila koordinativna tela za pitanja starenja. Na primer, Austrija ima nezavisni savet starijih građana koji daje veliki doprinos u diskusiji o nacionalnoj politici o starenju. U Španiji, učešće i dijalog između starijih i javne uprave lakše se odvija preko raznih foruma, uključujući Državni savet za starije, Savete autonomnih zajednica za starije i lokalne savete u nekim velikim gradovima.

Nemačka nacionalna asocijacija organizacija starijih građana

Nemačka nacionalna asocijacija organizacija starijih građana (BAGSO) krovna je organizacija koja danas okuplja 90 nacionalno aktivnih članica asocijacija i zastupa više od 12 miliona ljudi. Sebe smatra za grupom za lobiranje za starije generacije, zagovaranje njihovih interesa kod potencijalnih donosioca odluka, pružanje saveta i unapređenje rada vezanog za pitanja koja utiču na starije ljude na svim nivoima. BAGSO od 1987. organizuje Nemački kongres starijih građana kao i brojne druge konferencije i radionice o starenju i temama vezanim za starost. BAGSO dodeljuje potvrdu u vidu pečata za „Život i stanovanje za starije“. Asocijacija redovno objavljuje magazin za članove kao i knjige i brošure o raznim temama.

BAGSO je osnovan 1989. Njegov Odbor direktora, nacionalna kancelarija, Evropska kancelarija u Briselu i poseban komitet obezbeđuju kontinualnu koordinaciju pitanja od zajedničkog značaja. Asocijacija je 1998. dobila savetodavni status u Ekonomskom i socijalnom savetu UN.

Izvor: informacija od Saveznog ministarstva za porodična pitanja, starije građane, žene i mlade, Nemačka; www.bagso.de

Ekonomska participacija: Tržište rada

Integracija u svet ekonomije važna je koliko i participacija u društvenoj i političkoj sferi. Starija lica stekla su znatno iskustvo u toku života. Treba im omogućiti da iskoriste svoje iskustvo, na primer, tako što će se aktivirati kao preduzetnici i pridružiti tržištu rada. Radno mesto obezbeđuje prihode kao i društvene kontakte i osećaj da je pojedinac potreban i da produktivno doprinosi društvu ljudi svih doba. Mnogi radnici koji dođu u doba kada mogu da odu u penziju još uvek se osećaju zdravi i fizički dovoljno sposobni da mogu da nastave da rade. Drugi zavise od prihoda i mogu da izaberu da nastave da rade iz tog razloga. Ako za njih nema mesta u formalnoj ekonomiji, mogli bi da odu u neformalni sektor gde su uslovi gori zbog čega će biti u osetljivijim i rizičnijem položaju.

Ostarela lica treba da imaju mogućnost da nastave da rade dokle god su sposobni i voljni za to. Aktivno unapređivanje mogućnosti integrisanja starijih na radnim mestima od vitalnog je značaja za ravnomernu raznovrsnost svih starosnih grupa na radnom mestu. Na sreću, predviđa se da će u narednim godinama doći do nedostatka kvalifikovane radne snage. Zbog toga će morati da se napusti politika prevremenog ili ranog odlaska u penziju koja prevladava u brojnim zemljama kao strategija za borbu protiv visokih stopa nezaposlenosti.

U tom cilju, postoji potreba za promocijom povoljnijeg stava među poslodavcima u vezi sa produktivnim kapacitetom starijih radnika. Mogu se razviti novi aranžmani rada i inovativne prakse na radnom mestu. Stariji radnici koji više ne mogu da rade na fizički zahtevnim poslovima mogu da pređu na poslove koji im više odgovaraju. Preporuka MOR za razvoj ljudskih resursa (MOR) predlaže razvoj metoda rada, alata, sredstava i opreme ili ne neki drugi način prilagođavanje radnih mesta kako bi se odgovorilo na potrebe starijih radnika. Pomeranje zakonske starosne granice za odlazak u penziju jeste opcija koja treba da bude praćena i drugim merama. Radnici koji rade u fizički zahtevnim zanimanjima možda nisu dovoljno fizički spremni da nastave da rade kao zaposleni na drugim radnim mestima. U principu, bilo bi dobro da se više računa na fleksibilna rešenja koja izlaze u susret potrebama pojedinca. U to mogu da spadaju opcije da se nastavi sa radom sa punim radnim vremenom kao i subvencioniranim radnim odnosom ili postepenim odlaskom u penziju. Šeme postepenog odlaska u penziju omogućavaju radnicima da postepeno smanjuju svoje radno vreme u periodu koji vodi do potpunog penzionisanja.

Osim toga, vlada može da usvoji podsticaje za poslodavce i zaposlene da produže radni vek i posle obavezne starosne granice za odlazak u penziju. Jedna opcija može da bude da se ponude podsticaji poslodavcima koji nude poslove starijim radnicima sa malim primanjima. Istovremeno, treba eliminisati sistem socijalne sigurnosti i penzijski sistem koji kažnjava radnike ako izaberu da produže svoj radni vek. Na primer, u Švajcarskoj izmenjen je sistem državnih i privatnih penzija na način da podstiče ljude da odlože odlazak u penziju. Ako zaista rade duže, na kraju će im se povećati penzija.

Istovremeno, stariji radnici treba i da prilagode svoja očekivanja. Često se plata povećava s godinama. Stoga, zapošljavanje starijih može da bude obeshrabrujući faktor zato što su takvi radnici jednostavno skuplji. Komparativno iskustvo iz zemalja u regionu pokazuje kako se u zemljama sa manjim platama za starije radnike, nivoi zapošljavanja ovih starosnih grupa povećava. Takvo iskustvo može da ukaže na smer u kojem se naknada pre vezuje za zasluge i uspeh i učinak nego godine.

Druga strategija za povećanje zapošljivosti starijih radnika jeste da se ulaže u obučavanje. Na osnovu pristupa u kojem se u obzir uzima čitav životni vek, ova strategija treba da se usmeri na sve generacije kako bi im se omogućilo da se kontinualno prilagođavaju promenama radnog okruženja. Ako se redovno osposobljavaju da se izbore sa novim tehnologijama i metodologijama u toku čitavog radnog veka, zaposleni će moći lakše da se prilagođavaju sa starenjem. Neće biti suočeni sa čitavim nizom novih kvalifikacija odjednom. Ako se zaposleni vide kao lica koja se uspešno prilagođavaju sa vremenom to može da pomogne poslodavcima da steknu poverenje u sposobnosti zaposlenih za prilagođavanje u starosti.

Permanentno obrazovanje treba da se promovise kao strategija ne samo u cilju veće integracije u radno mesto, već i za ostvarivanje participacije u društvu uopšte. Zapravo, klasična diferencijacija između obrazovanja, radnog veka i odlaska u penziju kao uzastopnih faza u životu ne predstavlja više odraz današnjeg realnog stanja. Stoga, pristup u kojem se u obzir uzima čitav životni vek zasniva se na pretpostavci da su učenje, rad i učešće u društvu u opštijem smislu krovni koncepti i da nisu razrađeni samo za određene starosne grupe.

Za starije žene stvari se mogu urediti na poseban način. Pošto one u proseku žive duže od muškaraca, više žena može imati potrebu da nastavi da radi da bi se finansijski održavale nakon smrti partnera. Uobičajeno je da žene zarađuju manje nego muškarci u toku svog radnog veka i akumuliraju manje penzijskih poena usled pauza zbog rođenja deteta u toku svoje karijere. Neke se nisu mnogo školovale i bile su izložene diskriminaciji na radnom mestu. Negativni stereotipi koje održavaju poslodavci mogu da vode tome da se starije žene doživljavaju kako krhke i fizički neodgovarajuće za rad. Poslodavci bi mogli da dobijaju podsticaje za rad starijih žena ili njihovo osposobljavanje u određenoj oblasti.

Stariji kao potrošači

U mnogim zemljama sa visokim prihodima, stariji čine znatan deo potrošačke grupacije stanovništva. Veći deo ekonomske snage starijih osoba proističe iz penzija, što stvara znatnu kupovnu moć. Međutim, u manje bogatim zemljama postoji tendencija većeg oslanjanja na porodicu da pruži podršku ljudima kako stare u poređenju sa više bogatim zemljama, u kojima se naglašava nezavisnost i finansijsko planiranje kao priprema za odlazak u penziju.

U oba slučaja, starija lica su grupa potrošača sa specifičnim potrebama koje bi industrija i pružaoci usluga morali imati na umu. Ponekad male promene u pravcu prilagođavanja – kao što su veći tasteri na telefonu – dovode do velikih razlika u smislu mogućnosti korišćenja za ostarela lica, olakšavajući im izlaženje na kraj sa svakodnevnim zadacima. Starije osobe mogle bi da dobiju svoj institucionalizovani glas po pitanjima koja ih se tiču kao potrošače. U Austriji, na primer, predstavnici penzionera imaju mesto u savetu potrošača.

Jedan broj zemalja u regionu UNECE omogućava penzionerima institucionalizovanu zastupljenost u telima za nadzor nad kvalitetom usluga nege. Prema politikama koje su nedavno uvedene u Belgiji i Danskoj, domovi za staranje o ostarlim licima, moraju imati stalne odbore korisnika koji mogu direktno da utiču na pružanje usluga. Izvod br. 3 iz Politike UNECE o starenju posebno je posvećen ovoj temi, i sadrži više podataka i informacija o starijim osobama kao potrošačima.

Infrastruktura

Da bi se obezbedila mogućnost učešća starijih osoba u društvu, potrebno je organizovanje u ovom pravcu u oblasti strukture, posebno u oblasti stanovanja, prevoza i kulturne aktivnosti.

Stanovanje

U Evropi, 35 procenata žena i 13 procenata muškaraca koji su stariji od 60 žive sami (UNDESA 2005: xiv). Ovakvo kretanje u skladu je sa postojanjem opšte sklonosti i želje da se u ekonomski razvijenim zemljama živi samostalno.

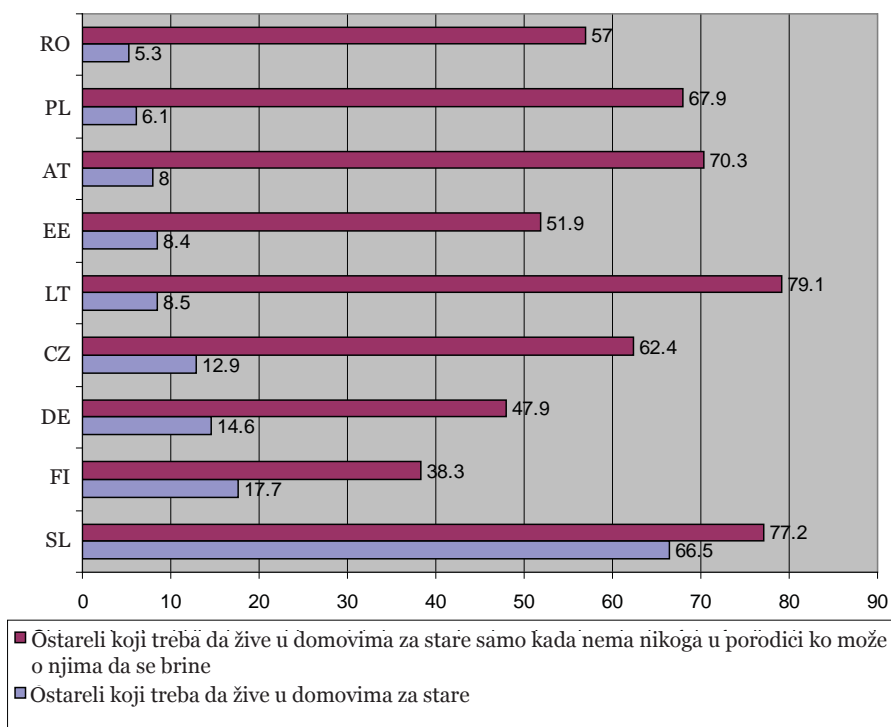
Međutim, starije osobe koje žive bilo same ili domaćinstvima od dve duplo starije generacije (primer bake i deke koji čuvaju unuke) imaju tendenciju da budu u posebno nepovoljnom položaju u manje razvijenim regionima. U mnogim slučajevima, to što neko živi sam nije pitanje njegovog ili njenog izbora, već spoljnih okolnosti, posebno za žene koje žive duže i sa manje verovatnoće će naći partnera u starijim godinama. Iz istog razloga, nivo institucionalizacije veći je za žene nego za muškarce u većini zemalja.

Institucionalna zaštita, međutim, generalno se smatra za poslednju meru za one koji su u stalnoj potrebi za zdravstvenom negom i pomoći.

Mnoge starije osobe više vole da žive samostalno dokle god je to moguće. Uz pomoć manjih mera, starijim osobama može se omogućiti da ostanu kod svoje kuće u relativno dugom periodu. U te mere mogu da spadaju pomoć za preuređenje kuće kako bi se uklonile barijere i one postale dostupne za osobe sa invaliditetom. Osim toga, to mogu biti male mobilne usluge koje se nude u kući za ostarela lica sa smanjenom mogućnošću kretanja, kako što su dostavljanje hrane, pomoć u domaćinstvu, kupovini i terenski frizer. Za ostarela lica sa malim penzijama, finansijska pomoć može biti izvodiva, na primer u vidu popusta na razne popravke ili subvenciju za grejanje.

Da bi se izbegle nepotrebna institucionalizacija ostarelih lica kojima često treba pomoć, porodice treba da budu osnažene da pružaju negu i podršku. U to može da spada nega terminalno obolelog ili nega u instituciji za privremeni smeštaj da bi porodice mogle da odu na odmor. Takav podsticaj za porodice takođe može da ima i vid finansijske podrške.

Grafikon: Stavovi o odgovornosti za staranje o ostarelim ljudima (procenti)

Izvor: HAAN 2008

Prevoz

Druga ključna oblast inkluzije ostarelih lica jeste priuštivi i dostupan javni prevoz. Prilikom razvoja strategija u ovoj oblasti treba voditi računa o razlikama između sela i grada. Da bi se starijim osobama omogućili da žive u svom odabranom mestu stanovanja dokle god je to moguće, mogu se uvesti strategije kojima se ostarelim ljudima dozvoljava da ostanu u svojim domovima u udaljenim područjima.

Da bi se povećala priuštivost, jedan broj zemalja u regionu UNECE izabralo je da svojim ostarelim stanovnicima ponudi besplatni ili prevoz po umanjenim cenama. Pitanje dostupnosti je složenije. Među faktorima koji negativno utiču na pokretljivost starih osoba i invalida su loša dostupnost stanica, niske platforme koje diktiraju težak ulazak u vozilo, nedostatak pomoći na stanici ili u vozu, nedostatak informacija o dostupnosti stanica i vozova i autobusa.

Jedan broj zemalja uveo je posebno zakonodavstvo da bi se izborio sa ovim pitanjima. Na primer, Španija ima Nacionalni zakon o jednakim mogućnostima, zabrani diskriminacije i univerzalnoj dostupnosti, a Italija ima Zakon o dostupnosti zgrada, javnog prevoza i usluga. Evropska komisija razvoja je Plan akcije o jednakim mogućnostima za osobe sa invaliditetom, zbog čega je dostupnost javnog prevoza postao ključni prioritet u ostvarivanju opšteg cilja «povećanja ekonomske i socijalne integracije osoba sa invaliditetom.» Bela knjiga o evropskoj politici prevoza za 2010. koju je objavila Evropska komisija priznaje ovaj prioritet. U okviru evropskog zakonodavnog okvira, doneta je Direktiva o dostupnosti putničkih i gradskih autobusa (2001/85/EZ) kao i propis o pravima putnika sa invaliditetom u vazдушnom saobraćaju (1107/2006.)

Na nivou zemlje, dostupnost vozova, autobusa i stanica treba da se poboljša. Neke zemlje u regionu UNECE već su pojačale napore da bi uvele niskopodne autobuse i poboljšale dostupnost vozova. Dostupnost prevoza osim toga obuhvata i kupovinu karata. Starije osobe možda nisu upoznate kako da koriste tehnologiju i možda nemaju pristup takvoj tehnologiji. Mali broj šaltera na kojem rade zaposelni koji mogu da pruže podršku može stoga da oteža pristup starijim ljudima javnom prevozu. Stoga, treba testirati nove usluge za potrebe lakšeg pristupa ostarelim ili ciljnim grupama sa invaliditetom

Ostarele kao i osobe sa invaliditetom treba da imaju dovoljno samopouzdanja pre nego što kreću na put. Od značaja je da unapred na raspolaganju imaju potrebne informacije, kao što su način rezervacije, podaci o staničnim objektima, kakvi kapaciteti postoje u vozilu kao i o raspoloživosti sredstava samopomoći na stanici i u vozilu, što su neka od glavnih pitanja.

Komunikacija je značajan aspekt za sticanje puzdanja; stoga osoblje koje pruža podršku treba da bude odgovarajuće osposobljeno.

Ulaganje u ovu oblast može da bude u najboljem interesu poslovanja kompanija koje se bave prevozom, posebno od kada su u mnogim zemljama starije osobe ciljna grupa kojoj na raspolaganju stoje prevozna sredstva i vreme za putovanje a koji nisu u mogućnosti ili voljni da voze na duže razdaljine. U Nemačkoj, na primer, starije osobe putuju češće i na duže periode nego mlađi, što ih čini novom ciljnom grupom sa posebnim potrebama za sektor turizma.

Kultura

Nekoliko zemalja u regionu UNECE svojim starijim građanima daju podršku za učešće u kulturnom životu preko subvencioniranih karata i umanjenim davanjima za druge kulturne aktivnosti i kurseve. Češka Republika i Belgija organizuju kinematografske aktivnosti kao što su festival za ostarela lica i međuregionalni kinematografski krugovi. I ovde treba u obzir uzeti dostupnost mesta događaja, i urediti oblast tako da ostarele osobe imaju unapred sve potrebne informacije.

Istovremeno, aktivni doprinos ostarelih lica kulturnom životu, na primer u ulozi glumaca, treba da dobiju pozitivno priznanje i potvrdu.

Kulturni život starijih osoba u Češkoj Republici

Za promociju učešća starijih u kulturnom životu, Nacionalni pozorišni festival za stare Češke Republike, organizuje festival za starije osobe svake dve godine na drugoj lokaciji u zemlji. Ministarstvo kulture nudi finansijsku pomoć ostarelim licima za promociju amaterskih kinematografskih aktivnosti i tradicionalne narodne kulture.

Nacionalni informativni i savetodavni centar za kulturu (NIPOS) preduzima ankete o potrebama starijih osoba u kulturi i ocenjuje ih na osnovu ponuđenih kulturnih aktivnosti. 2006. godine, preduzeta je anketa sa ciljem da se identifikuje potreba za istim. Naredne godine, ona je bila fokusirana na usklađivanje potražnje i raspoloživosti ovih kulturnih aktivnosti. Sada, sredstva masovnog informisanja nude programe koji su naročito namenjeni ostarelim osobama. Na osnovu češkog Zakona o televiziji, javni televizijski servis u Češkoj Republici prilagođava programe posebno namenjene ostarelim osobama. Većina programa koji se prenose mora da ima titl, ili da bude preveden na znakovni jezik za osobe sa oštećenim sluhom. Od 2007. distributeri primeraka češkog audovizelnog radova moraju da ih prilagode potrebama osoba sa oštećenim sluhom.

Izvor: Country report Czech Republic 2007:14.

Komunikacija

Još jedan aspekt kulturne integracije jeste dostupnost savremenim sredstvima komunikacije. U Nemačkoj postoje posebni programi kao a broj korisnika Interneta stalno raste: od 2004. do 2007. došlo je do porasta od 33 procenata među onlajn korisnicima starim 60 godina i više. Danas, 24 procenata starijih žena i 47 procenata starijih muškaraca koriste Internet (Lehr/Felcher 2008.) Sa sve više usluga u ponudi na Internetu, obuka treba da pomogne starijim osobama da od njega imaju koristi. Internet, na kraju, može da pomogne da svet uđe u domove onih koji su stariji ili invalidi koji ne mogu više lako da se kreću u spoljnom svetu.

Međugeneracijski odnosi

Destigmatizacija

Da bi se resursi i kompetencije raspoloživi u društvu produktivno koristili, starije osobe treba da budu pozitivno vrednovane za doprinos koji daju. Starenje treba da se smatra za mogućnost, a negativni stereotipi treba proaktivno da se uklanjaju. Ne treba stvarati sliku o starijim osobama kao o nekome ko predstavlja gubitak za ekonomiju u smislu naglo rastućih troškova za zdravstvenu zaštitu i penziju, već kao nekoga ko daje pozitivni doprinos aktivnog i produktivnog člana starije populacije – nekoga ko je angažovan na pružanju nege do nekoga ko započinje preduzetničke poslove ili volontira u svojoj zajednici.

Starije osobe su važni čuvari društvene istorije i vrednosti. Takve poruke mogu da se prenose na događajima kao što su specijalni dani ili nedelje posvećeni starijim osobama, preko kampanja o stvaranju slike ili preko popularnih filmova i preko sredstava masovnog informisanja. Novinari mogu da se obučavaju i edukuju o tome kako da izbegnu neželjene stereotipe i kako da koriste odgovarajući jezik.

Na kraju, kako se gleda na starije osobe zavisiće i od postupaka njih samih. Način na koji ih druge generacije gledaju takođe će zavistiti od toga kako oni sami sebe vide. Stereotipi starenja često su stereotipi koje nameću sami stariji o sebi. Stoga starije osobe same treba da budu osnažene da bi bile samopouzdana i imale pozitivan stav o svojoj ulozi, čime nadahnjuju stvaranje određenog diskursa o njima samima.

Volonterski i rad u zajednici

Što se tiče praktične integracije ostarelih lica, čini se opravdanim da se više pažnje pokloni volonterskom sektoru kao sredstvu koje će olakšati međugeneracijsku razmenu. Mnoge zemlje nude finansijsku podršku volonterskim organizacijama koje nude pomoć ostarelim osobama.

Volonteri mogu da imaju važnu ulogu u staranju za stare bez bliže rodbine. Preko volonterskih inicijativa starije osobe mogu da se podstaknu na upotrebu znanja koje poseduju kao i veština tako što će i sami postati volonteri. Starije osobe daju značajan doprinos za sektor pružanja neplaćenih usluga podrške u porodici ili njihovim zajednicama. Neke od ovih inicijativa nude međugeneracijske kurseve umetnosti (Litvanija) ili podstiču izdavanje međugeneracijskih novina (Estonija).

Promocija pozitivnog stava prema starijima među decom u Španiji

Španska vlada prepoznala je da, osim kod kuće i u porodici, i škole spadaju među primarna mesta gde se na osnovnom nivou razvija svest o bazičnim vrednostima, kao što su solidarnost, poštovanje drugih i vođenje brige kako o sebi tako i o drugima. Cilj programa «PROGRES» jeste da se pospeši razvoj pozitivnih stavova među decom prema starijim i osobama sa invaliditetom u cilju sprečavanja diskriminacije. Deca u predškolskim i školskim ustanovama postaju svesna pitanja koja se tiču ostarelih osoba i osoba sa invaliditetom. Ona se osposobljavaju da razvijaju empatiju i sposobnost da sebe stave u situaciju starijih ili osoba sa invaliditetom, tako da bolje razumeju osećanja i potrebe starijih osoba. Deca se potom podstiču na komunikaciju o tim grupama i prema tim grupama na pozitivan način i za pružanje pomoći u pružanju nege i pažnje starijim osobama u njihovom okruženju.

Projekt, kojeg sprovodi Zavod za starije osobe i socijalne usluge (IMSERSO) u okviru komunitarnog Programa PROGRES, realizuje se u tri faze. U toku prve faze, izrađuju se pedagoški materijali za nastavnike. Održavaju se sastanci u obrazovnim centrima na kojima se objašnjava o kakvom je pristupu reč. U drugoj fazi, projekt se realizuje u obrazovnim centrima uz podršku Zavoda. U trećoj fazi, evaluira se prva faza, razmenjuju iskustva i uvode poboljšanja.

Projekt je započet u novembru 2007. godine a pilot faza treba da bude završena do novembra 2009. Do sada je 65 centara bilo obuhvaćeno projektom, i to oni u Madridu, Andaluziji, Galiciji, Kastilji i Leonu, Kastilji la Manči, i La Riohi. Nakon evaluacije, predviđeno je da se projekt proširi u čitavoj zemlji.

Izvor: Information provided by IMSERSO; http://www.seg-social.es/imserso/internacional/io_progress.html.

Visegeneracijske kuće u Nemačkoj

U Nemačkoj, akcioni program “Multigeneracijske kuće” federalnog Ministarstva za porodična pitanja, starijih građana, žena i omladine podržava centre u lokalnim sredinama u kojima se susreću različite generacije, kontaktiraju i podržavaju jedni druge. Centri nude jeftine usluge i podršku u dnevnim aktivnostima, na primer, kupovina ili čišćenje, pomoć za starije osobe, a isto tako usluge oko ishrane i nege. Ove su usluge uglavnom bazirane na radu volontera koji rade ravnopravno sa profesionalnim osobljem.

Starije osobe nude usluge porodicama deci i adolescentima, i beve se obrazovnim, rekreacijskim i profesionalnim prenosjenjem znanja. Visegeneracijske kuće obezbeđuju konkretnu i praktičnu pomoć u odgajanju dece, pomoć roditeljima da pojačaju roditeljske kompetencije i pomoć porodicama koje su u nekom riziku. U isto vreme one kreiraju pozitivne uslove za uspešan profesionalni razvoj za decu sa razvojnim teskocama i adolescentima, kao na primer onima sa migrantskim iskustvom time što se promovisu jezičke vешtine i savetovanje za obrazovanje. Sta više, ponudjene su i uslovi koji olakšavaju ulazak ili ponovni ulazak u radnu snagu za majke i očeve koji završavaju roditeljski period kao i za imigrante, adolescente sa razvojnim teskocama i starije radnike. Programi se kontinuirano prate od strane jedne servisne agencije koja radi na razvijanju ovih pomoći u informaciju i osnovu za usluge. Do sada osnovano je oko 500 multigeneracijskih kuća.

Izvor: Country Report Germany 2007: 29-30, <http://www.mehrgenerationenhaeuser.de/>.

Međunarodna saradnja

Potreba za integracijom sve većeg broja starih osoba u društvo jeste relativno novo pitanje, pa za njega ne postoji jedno jedino utvrđeno rešenje u svim mesnim okolnostima. Mnoge zemlje odlučuju se za različite strategije, stičući usput iskustvo. Druge zemlje u regionu mogu da imaju koristi od takvog iskustva, a UNECE pruža platformu za diskusiju koju vode kreatori politike, istraživači i NVO, na primer kroz redovne konferencije.

Integracija i participacija starijih osoba tema je o kojoj se dosta govorilo na Ministarskoj konferenciji o starenju u Leonu, Španija koja je održana u organizaciji UNECE u 2007. kao i na konferenciji u Ženevi pod nazivom «Kako generacije i rod oblikuju demografske promene» u 2008. Mnogi učesnici dali su svoj doprinos na ovim manifestacijama, koji su dostupni na Internetu na adresi <http://www.unece.org/pau/>.

Integracija i participacija takođe su teme o kojima se diskutuje na globalnijem nivou. Na primer, na 47. sednici Komisije za socijalni razvoj je koja je održana u februaru 2009. za prioritetnu temu izabrala je socijalnu integraciju. (<http://www.un.org/esa/socdev/csd/2009.html>).

Korišćena i preporučena literatura

- EIROOnline (2007). Unions and workers protest against plan to raise retirement age. Available at <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2007/02/articles/de0702019i.htm>.
- European Commission. The Future of Pension Systems. Available at http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_161_pensions.pdf.
- HSBC (2005). The Future of Retirement: In a world of rising life expectancies. Attitudes towards ageing and retirement – a study across 10 countries and territories. Available at www.hsbc.com/futureofretirement.
- Höhn C (2008). Intergenerational collaboration: a demographer's introduction. In: A Society for All Ages: Challenges and Opportunities. New York and Geneva: United Nations Economic Commission for Europe. Available at http://www.unece.org/pau/ggp/publications/conference_2008.htm.
- Lehr, Ursula and Heike Felscher (2008), Participation and social inclusion. In: A Society for All Ages: Challenges and Opportunities. New York and Geneva: United Nations Economic Commission for Europe. Available at http://www.unece.org/pau/ggp/publications/conference_2008.htm.
- SPRC (Social Policy Research Centre), Promoting social networks for older people in community aged care, Research to Practice Briefing 2, February 2009. Available at <http://www.bensoc.org.au/uploads/documents/research-to-practice-briefing2-OLDER%20PEOPLES%20SOCIAL%20NETWORKS-feb2009.pdf>.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2005). Living Arrangements of Older Persons around the World. Available at http://www.un.org/esa/population/publications/livingarrangement/es_english.pdf.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2006), Wall chart: population ageing. Available at <http://www.un.org/esa/socdev/ageing/documents/ageing2006chart.pdf>.
- United Nations Economic and Social Council, Commission for Social Development, Forty-seventh session, 4-13 February 2009, Further implementation of the Madrid International Plan of Action on Ageing: strategic implementation framework, Report of the Secretary-General, E/CN.5/2009/5. Available at <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/No8/617/52/PDF/No861752.pdf?OpenElement>.
- United Nations Economic Commission for Europe (2008). A Society for All Ages: Challenges and Opportunities. New York and Geneva: United Nations Economic Commission for Europe. Available at http://www.unece.org/pau/ggp/publications/conference_2008.htm.
- United Nations Economic Commission for Europe (2009), Older Persons as Consumers, Policy Brief on Ageing No. 3.
- United Nations Economic Commission for Europe, Inland Transport Committee, Working Party on Rail Transport, Informal document SC.2 No. 6 (2008), Future Activities of the Working Party, Rail transport of passengers with mobility handicaps, transmitted by Ann Frye Limited. Available at <http://www.unece.org/trans/doc/2008/sc2/ECE-TRANS-SC2-62-info06e.pdf>.
- United Nations Economic Commission for Europe, Regional Implementation Strategy for the Madrid International Plan of Action on Ageing 2002, ECE/AC.23/2002/2/Rev.6, 11 September 2002. Available at: http://www.unece.org/pau/docs/ece/2002/ECE_AC23_2002_2_Rev6_e.pdf.
- United Nations Programme on Ageing. Available at http://www.un.org/esa/socdev/ageing/documents/papers/Integration_participation.pdf.
- Zelenev, Sergei (2009), Keynote statement at the 2009 AARP-UN Briefing Series on Global Aging: Older persons and social integration. Available at http://www.aarpinternational.org/usr_attach/Zelenev.pdf.

Kontrolna lista: Integracija i participacija		
Glavne oblasti	Oblasti primene	Ključni elementii
Funkcionalna integracija	Učešće u društvu	Priznanje doprinosa starijih
		Lakši kontakti sa porodicom i prijateljima
		Olakšano volontiranje u zajednici
		Osnaživanje u cilju ostvarivanja ličnih interesovanja
		Ponuda aktivnosti baziranih na grupi, uključujući sport, i aktivnosti vezane za očuvanje zdravlja i ishranu
		Volonteri vršnjaci treba da olakšaju proces sticanja novih društvenih kontakata
		Olakšani boravak kod kuće
	Politička participacija	Volonterske ili radne organizacije starijih osoba
		Older persons' voluntary or labour organizations
		NVO (lokalne i međunarodne)
		Političke stranke
	Ekonomska participacija	Vladina koordinativna tela za starenje
		Starije osobe i tržište rada
Infrastruktura	Prevoz	Starije osobe kao potrošači
		Dostupnost
	Stanovanje	Priuštivost
		Subvenciju
		Dostupnost objekata, preuređenje
		Mobilne usluge za lakši samostalni život
		Podrška porodicama koje pružaju negu
	Kultura	Subvencionirano učešće, dostupnost
Dostupnost sredstava komunikacije		
Međugeneracijski odnosi	Destigmatizacija	Izveštavanje medija, kampanje
	Volontiranje	Za starije osobe
		Starijih osoba